

А.М. Чернишова

кандидат педагогічних наук, старший викладач

(Житомирський державний університет

імені Івана Франка)

Історія становлення хореографії як напряму професійної підготовки вчителя

У статті актуалізовано проблему професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів хореографії. Застосовано історичний підхід для з'ясування закономірностей розвитку визначеної проблеми, її стану та напрямів подальшого вдосконалення. Для характеристики ролі хореографічної діяльності вчителя в системі вищої педагогічної освіти виділено п'ять основних періодів. Подано їх загальну характеристику.

Ключові слова: *танець, пластичний образ в мистецтві танцю, професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів хореографії.*

Постановка проблеми. В умовах інтенсивного зростання обсягу наукових знань, підвищення вимог до науково-методичної підготовки вчителя виникає необхідність історико-педагогічного аналізу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя до викладання хореографії як процесу, який активно впливає на якість професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні основи професійної підготовки педагога-хореографа досліджувалися у працях Г.О. Березової, Л.А. Бондаренко, О.А. Бурля, А.Я. Ваганової, Є.П. Валукіна, К.Ю. Василенка, С.Г. Забрєдовського, Є.В. Зайцева, С.Л. Зубатова, К.Я. Голєйзовського, Р.В. Захарова, Ф.В. Лопухова, А.М. Мессерера, А.П. Тараканової, О.О. Таранцевої, Т.С. Ткаченко, В.І. Уральської, Л.Ю. Цвєткової та інших дослідників.

У цілому, проблема хореографічної освіти представлена широким колом питань, але є питання, які потребують вирішення: це проблема посилення

аспекту сприйняття глядачем мистецтва танцю, проблема трансформації ментальних образів в доступні глядачеві пластичні так, щоб занурити глядача в цей світ як можна глибше, розширюючи і звужуючи його світовідчуття, одночасно розвиваючи здатність хореографічно інтерпретувати навколишній світ.

Для розв'язання проблеми підготовки вчителя до викладання хореографії великого значення набуває вивчення і творче використання історії становлення та розвитку хореографічного мистецтва та професійної хореографічної діяльності вчителя в системі вищої педагогічної освіти в Україні з урахуванням специфічно-регіональних та конкретно-історичних умов. Глибоко зрозуміти закономірності розвитку визначеної проблеми, її стану та напрямів подальшого вдосконалення дає можливість застосування історичного підходу.

Метою статті є: прослідити еволюцію створення пластичного образу в хореографічному мистецтві, змалювати напрями розвитку сучасної хореографії, поставити питання про нерозкриті можливості і новації, що формуються, в області навчання мистецтву танцю.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на дослідження еволюції пластичного образу в мистецтві танцю, проведені І.В. Михайловою [1, с. 25], виділимо для характеристики ролі хореографічної діяльності вчителя в системі вищої педагогічної освіти п'ять основних періодів: I період – до V ст. – зародження танцю як інтерпретації ментальних образів; II період – V – поч. XVI ст. – існування танцю у межах цілісного "театрального дійства"; III період – XVI – XVIII ст. – трансформації танцю у балетний театр; IV період – XIX ст. – зародження танцю як "музики рухів" або початок розмежування у хореодрамі пластичних та орнаментальних мізансцен; V період – XX – поч. XXI ст. – формування нової концепції танцювального мистецтва.

I. до V ст. – період зародження танцю як інтерпретації ментальних образів

Узагальнюючи, констатуємо, що танець існував з глибокої давнини та був важливим у аспекті психоемоційного життя людини. Можливо тому, що вже тоді люди відчували, що часто, пластична, танцювальна інтерпретація ментальних образів діє на них набагато сильніше і глибше [1, с. 25].

Перші танці старовини були далекі від того, що в наші дні називають цим словом, і мали зовсім інше значення. Різноманітними рухами і жестами людина передавала свої враження від навколишнього світу, вкладаючи в них свій настрій та душевний стан. Вигуки, спів, пантомімна гра були взаємозв'язані з танцем. Сам же танець у всі часи був тісно пов'язаний з життям і побутом людей, тому й відповідає характеру, духу того народу, в якому він зародився. Із зміною соціального устрою, умов життя змінювався й танець, але своїм корінням він глибоко сягає в народну творчість [2, с. 7].

Таким чином, в стародавні часи спостерігається *тенденція до зародження танцю як інтерпретації ментальних образів*. Багатьом народам були вже відомі деякі форми танцювального мистецтва, які увійшли до домашнього вжитку всіляких народностей, що й досі проживають в Європі. У кожного народу склалися свої танцювальні традиції, пластична мова, особлива координація рухів, прийоми співвідношення рухів з музикою й методика їх вивчення.

II. V – поч. XVI ст. – період існування танцю у межах цілісного "театрального дійства"

У середньовічній Європі, в країнах, які прийняли християнство, були поширені священні фарси – комедійні вистави зі співом і танцями, які пізніше стали чергуватися зі світськими. Поступово священні танці втратили свій релігійний зміст й виконувалися в святкові дні та напередодні свят. *Танець* ставав *традицією* й супроводжував усі свята, ігрища та весільні обряди.

В середні віки існували *суспільні танці* і з'явилися й нові *побутові танці*.

Великий вплив на розвиток танцю в середні віки мав італійський композитор Монтеверді. У своїх творах він вперше об'єднав речитатив, хор, танець і оркестр [3, с. 7-11]. В той час, коли танець з'єднується з музикою і

з'являється в звичному для нас розумінні, розцвітають такі музично-танцювальні форми, як сюїта, пастораль, інтермедія. Танець включали також у всі сценічні жанри: драму, комедію, мелодраму, пастораль, в короткі антре та інтермедії.

Погоджуючись з думками вчених (В.І. Красовська, В.М. Пасютинська, Т.А. Устинова та ін.), вважаємо, що, першими професіоналами в галузі хореографії на Русі стали скоморохи, які сприяли зародженню способів підготовки фахівців і появі сценічних форм танцю. Знання, набуті в процесі професійної діяльності, передавалися скоморохами від покоління до покоління. Кожен майстер привносив у професію нові технічні елементи, танцювальні форми і методи їх освоєння, що лягло в основу професійної хореографічної підготовки. Поряд зі скоморохами на Русі існував народний професійний і самодіяльний (шкільний) театр, який потребував професійних педагогів-хореографів для навчання танцю молодих акторів і створення хореографічних композицій [4, с. 17-25].

До початку XVI століття відносяться й перші спроби осмислення театрального танцю, так італійський (Ф. Карозо) та іспанський (Г. Негрі) педагоги, вперше заговорили про систематизацію положень і рухів танцю. Це сприяло появі в Італії перших танцмейстерів та утворенню шкіл класичного танцю [5, с. 18].

Таким чином, у зазначений період *мистецтво танцю набуває ознак професіоналізму*. Досягнення хореографів-професіоналів середніх віків виявились тим фундаментом, на якому пізніше сформувався класичний академічний балет. В Середньовічній Європі танець як вид мистецтва не існував самостійно, не був виділений із загального цілого театрального дійства, а сприймався в синтезі зі співами, драматичною дією, пантомімою і т.д. [6, с. 6].

III. XVI – XVIII ст. – період трансформації танцю у балетний театр

Узагальнюючи, констатуємо, що у XVI столітті був зроблений важливий крок вперед у розвитку техніки танцю. З'явився новий вид мистецтва – балет. У цьому столітті в придворних сферах різних держав утворилися витончені форми танців, які поставили хореографію на почесне місце у ряді інших мистецтв.

Природжена французів грація об'єдналася з блискучою фантазією італійця. На допомогу їм XVI ст. дало школу, яка у свою чергу створила вчителів, майбутніх будівельників балетного мистецтва, які швидко отримали право громадянства по всій Європі. З'явилися хореографічна графіка і література [7, с. 149-150]. Провідними хореографами того часу були Фабріціо Карозо і Чезаре Негрі в Італії, Бальтазаріні і Туано Арбо у Франції.

У другій половині XVIII ст. в галузі хореографії відбувся найбільший переворот, здійснений французом Жан Жоржом Новером. Його реформи вплинули на весь подальший розвиток світового балету, а деякі його ідеї не втратили значення й у наші дні [3, с. 14-18].

Аналіз історичних джерел (В.М. Красовська, В.М. Пасютинська, В.Н. Торгашів та ін.) показав, що в зарубіжних країнах існували професійні установи, в яких вивчався танець, а в Росії в перелік вивчених дисциплін танець був введений тільки в 1734 році. Це був Петербурзький Шляхетний кадетський корпус (сьогодні – Академія російського балету імені А.Я. Ваганової), куди в якості педагога був запрошений іноземний танцівник, згодом педагог і балетмейстер Жан-Батист Ланде. За короткий термін він здійснив на професійному рівні хореографічну підготовку кадетів, які стали виконавцями в театрі.

У 1755 році створюється Петербурзька балетна школа при Оренбурзькому театрі, де вперше танець викладався на професійному рівні шведським педагогом-хореографом Хільфердінгом Францем, яка дала освіту першому російському педагогу-хореографу (танцмейстеру) Тимофію Бубликову, який здійснював свою педагогічну діяльність з 1777 року в Петербурзькій театральній школі протягом сорока років, зробивши величезний внесок у процес становлення і розвитку російської балетної школи, визначивши її стиль. Подальший розвиток російська балетна школа отримує в Москві, де був відкритий Виховний будинок, призначенням якого була підготовка сиріт, які не досягли чотирирічного віку, діти навчалися різним ремеслам, наукам і мистецтвам [3, с. 16-25].

Таким чином, з епохою Відродження пов'язана *тенденція до трансформації танцю в балетний театр*. Танець самовизначився як вид мистецтва, але був дуже сильно переобтяжений пантомімою – "сурдоперекладом" ментальних образів. Франція XVII ст. стала благодатним ґрунтом для подальшого розвитку балетного театру і створила умови для історико-теоретичних розробок цього завдання [6, с. 11].

IV. XIX ст. – період зародження танцю як "музики рухів" або початок розмежування у хореодрамі пластичних та орнаментальних мізансцен

Констатуємо, що на розвиток *італійського балету XIX століття* великий вплив мав балетмейстер і артист Сальваторе Віґано (1769—1821). З 1801 року він ставив балети, які сучасники називали хореодрамами. Виступаючи як послідовник Новера, Віґано створив ритмізовану пантоміму, прагнучи об'єднати її з танцем. Його хореографічна партитура рясніла національними танцями, підсилюючи цим живописний колорит спектаклю. Віґано змінив естетику спектаклю, додавши дієвість масовим сценам і цим підсиливши їх значення в балеті. Змінився й малюнок масових танців. Все це доповнювалось мімікою артистів і виразністю їх жестів. Саме з ім'ям С. Віґано пов'язано формування і зародження нового, реалістичного стилю в італійському і світовому балеті, що дозволило змінити художні прийоми і засоби виразності. Динамізм, швидкі темпи, експресія, мімічна гра артистів, ритмічна пантоміма і висока техніка – ось основні риси італійського балетного театру початку XIX століття [3, с. 175-177].

У 30-і роки XIX століття досяг свого розквіту новий художній напрям в мистецтві – романтизм. У хореографії це сприяло оновленню тематики спектаклів, утвердженню нових сценічних прийомів. Найбільш послідовно і повно романтичний напрям проявився у французькому балеті. Майже всі романтичні балети будувалися однаково. В них протиставлялися два світи – світ реальний і світ фантастичний, світ мрії. Це впливало на оформлення спектаклю, на всю його атмосферу. У романтичному балеті зросла роль провідної танцівниці й унісонного жіночого кордебалету.

Зліт романтичного балету в 30—40-х роках XIX століття завершився початком кризи балетного жанру в другій половині XIX століття. Поступово балет втрачав свою минулу славу. Це відбилося не лише на стилі танцю і на акторській майстерності, але й на життєздатності ідеалів Новера, Тальоні, Перро.

Процес розвитку балетного мистецтва XIX ст. мав взаємовпливовий характер. Так, пошуки, що відбувалися у європейській хореографії, стимулювали становлення цього виду мистецтва у Росії, що згодом приведе до зворотного процесу – впливу мистецтва російського балету на західноєвропейський ("Російські сезони" у Парижі).

Таким чином, розквіт пантоміми в балетному мистецтві припав на початок XIX ст, коли вона зайняла провідне місце в хореодрамі того часу. Вже тоді все наочніше проступав розрив між її пластичними мізансценами і орнаментальним або, як тоді говорили, "арабеским" танцем. В цей час починає своє сходження до світової слави російський балет. Петербург став містом, де виявилися хореодраматичні тенденції європейського балету [6, с. 11]. І саме в цьому місті з'явився балетмейстер М. Фокін – передвісник того нового, що викристалізувалося до кінця XX. Саме він першим відчув танець як "музику рухів" на початку XX ст. Його творчість формувалась під безпосереднім впливом художнього доробку М. Петіпа та О. Горського. Водночас він шукав нові засоби виразності, удосконалював, а багато у чому видозмінював малюнок танцю, створював нові танцювальні форми [1, с. 24-26].

V. XX – поч. XXI ст. – період формування нової концепції танцювального мистецтва

Спираючись на дослідження В.М. Пасютинської, вважаємо, що на початку XX століття відбувається занепад хореографічного мистецтва на Заході. Класичний балет як жанр практично перестає існувати і на зміну йому приходять всілякі ритмопластичні танці, які у кожній країні називаються по-різному: у одних – сучасний танець, в інших – виразний, вільний, художній, ритмопластика тощо. Але їх всіх об'єднувало одне, – їх творці заперечували класичний танець як застарілий і не здатний розкривати сучасні теми і образи. Найбільш яскравими

представниками цього напрямку в хореографії були: Айседора Дункан, Франсуа Дельсарт, Еміль Жак-Далькроз [3, с. 37].

Констатуємо, що сучасний зарубіжний балет — явище багатогранне. Розквіт світового хореографічного мистецтва, розвиток його естетичних ідеалів нерозривно пов'язані із затвердженням в хореографічному театрі Західної Європи, Америки, Канади, Австралії принципів російського реалістичного балету. Важлива роль в художньому затвердженні академічного класичного танцю належить російським балетним артистам [7, с. 49].

На сучасному етапі розвитку хореографічного мистецтва спостерігається *тенденція до підвищення його дансатної складової, а також до поглиблення своєї змістовності за допомогою психологізації та індивідуалізації образів*. І ось в цьому контексті вимальовується проблема. Проблема шляхів і напрямів навчання цьому складному мистецтву, – мистецтву танцю, мистецтву бачити світ крізь призму хореографії, мистецтву втілювати ментальні образи пластично, мистецтву інтерпретувати хореографічно смислові контексти, мистецтву створювати "музику рухів" [1, с. 24-26].

Післяреволюційний період ХХ століття і формування Союзу Радянських Соціалістичних республік, що супроводжувалося потужним підйомом і популяризацією народної культури і мистецтва, зумовили новий етап професійної підготовки педагогів-хореографів. З'явилася необхідність масового створення професійних і аматорських колективів народного танцю, що зумовило брак фахівців даного профілю і вимагало масової їх підготовки у галузі хореографічного мистецтва [8].

Суттєвим кроком у підготовці педагогів-хореографів стало створення в 30-х роках ХХ століття нової форми народної хореографії – ансамблів народного танцю, кожен з яких відрізнявся своїм стилем, манерою виконання [5, с. 18]. Так, у 1937 році був організований ансамбль народного танцю СРСР під керівництвом І.А. Моїсеєва, Державний ансамбль танцю України П.П. Вірського, у 1945 році – Державний ансамбль танцю Грузії І. Сухішвілі, Н. Рамішвілі та ін.

Спираючись на дослідження особливостей та специфіки розвитку змісту хореографічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах України у ХХ ст., проведені Т.О. Благовою, зазначимо, що залучення майбутніх учителів до хореографічної діяльності в системі педагогічної освіти зумовлювалося передусім посиленням уваги до мистецтва хореографії в системі шкільництва. Впровадження у навчальні плани шкільної освіти дисциплін хореографічного спрямування (гімнастики, ритмопластики, рухливих ігор, танців) визначало необхідність відповідної підготовки вчителів у цій сфері. Важливість хореографічної підготовки у системі педагогічної освіти зумовлювалася також гострою потребою у високоосвічених фахівцях, "працівниках соцвиху", готових виконувати багатoproфільну педагогічну роботу в установах соціального виховання. Крім того, хореографія була представлена у системі позааудиторної, студійної роботи в інститутах народної освіти, з метою підвищення професійного рівня майбутніх учителів, формування їх загальнопедагогічних та прикладних умінь, педагогічної майстерності, креативних здібностей [9, с. 65-71].

Початок вищої хореографічної освіти в СРСР було покладено у Московському державному інституті театрального мистецтва імені А.В. Луначарського (ГІТІС), де в 1946 році було відкрито відділення з підготовки режисерів-балетмейстерів, 1958 році – педагогів хореографії. У 1962 році Ленінградська державна консерваторія імені Н.А. Римського-Корсакова почала підготовку балетмейстерів. В даний час подібні факультети та кафедри існують в системі інститутів, академій та університетів культури, де вивчення практичних дисциплін спеціалізації поєднується з вивченням теоретичних основ підготовки педагогів-хореографів і загально-гуманітарних дисциплін [9, с. 65-71].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши весь історичний шлях розвитку хореографічного мистецтва, констатуємо, що проблему підготовки педагогічних кадрів у відповідному напрямі актуалізовано у вітчизняних закладах вищої педагогічної освіти на межі ХХ та ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайлова И.В. Эволюции пластического образа в искусстве танца / И.В. Михайлова // Вісник МСУ, мистецтвознавство, 2006, т. ІХ, №1, С. 24-26.
2. Матусевич Н. Хореографічне мистецтво / Н. Матусевич. – К. : Мистецтво, 1963. – 48 с.
3. Пасютинская В.М. Волшебный мир танца : кн. для учащихся / В.М. Пасютинская. – М. : Просвещение, 1985. – 223 с.
4. Бахрушин Ю.А. История русского балета. Учебное пособие для ин-тов культуры, театр., хореогр., и культ.-просвет. Училищ. Узд. 3-е / Ю.А. Бахрушин. – М. : Просвещение, 1977. – 287 с.
5. Кившенко Ю.А. Средства профессиональной подготовки педагогов-хореографов в ВУЗе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Кившенко Юлия Артуровна – Самара, 2011. – 196 с.
6. Красовская В.М. Западноевропейский балетный театр. Очерки истории. От истоков до середины XVIII в. / В.М. Красовская. – Л. : Искусство, 1979. – 12 с.
7. Ермакова О.А. Новые выразительные средства в зарубежной хореографии второй половины XX века : Творческие поиски М. Бежара и Д. Ноймайера : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.09 / Ермакова Олеся Александровна. – Санкт-Петербург, 2003. – 237 с.
8. Матеріали про стан підготовки працівників народної освіти на Україні (декрети, положення, статuti, протоколи, інструкції), 1921. – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 281, 237 арк.
9. Благова Т.О. Хореографічна підготовка вчителя у системі вищих педагогічних навчальних закладів в Україні 20-х рр. XX ст. / Т.О. Благова // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. – 20/01/2011. – Вип.8 (Ч.2) : Сер. : Педагогічні науки. – С. 65-71.

Чернышова А.М. История становления хореографии как направления профессиональной подготовки учителя

В статье актуализирована проблема профессионально-педагогической подготовки будущих учителей хореографии. Применен исторический подход для выяснения закономерностей развития определенной проблемы, ее состояния и направлений дальнейшего совершенствования. Для характеристики роли хореографической деятельности учителя в системе высшего педагогического образования выделено пять основных периодов. Подана их общая характеристика.

Ключевые слова: *танец, пластический образ в искусстве танца, профессионально-педагогическая подготовка будущих учителей хореографии.*

Chernyshova A.M. The history of the formation of choreography as a direction of teacher training

The article actualizes the problem of vocational and pedagogical training of future teachers of choreography. Historical approach has been applied to find out the regularities of development of a certain problem, its state and directions of further improvement. To characterize the role of the choreographic activity of the teacher in the system of higher pedagogical education, five main periods are identified. Their general characteristic is given.

Key words: *dance, plastic image in dance art, vocational and pedagogical preparation of future teachers of choreography.*